

David Arter, *Terve-Suomesta moi-Suomeen. Henkilökohtaisia kohokohtia suomalaisesta politiikasta 1960-luvulta nykypäivään.*

Suom. Maarit Ritvanen. Tampere: Vastapaino, 2018, 311 s.

David Arterin kirjan tausta on Suomen satavuotisen itsenäisyyden kunniaksi Tampereen yliopistossa pidetyssä luentosarjassa. Kirjastaan Arter toteaa: ”Tavoitteeni on vakava: esittää henkilökohtainen näkökulma siihen valtavaan poliittiseen, yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen muutokseen, joka Suomessa on tapahtunut 50 vuoden aikana” (s. 8). Kirjan takakanteen on kiteytetty osuvasti ”henkilökohtaisen näkökulman” metodologinen idea: ”Mitä kerrottavaa muukalaisella on Suomen politiikasta?” Arterilla on erittäin hyvät edellytykset tutkia ja kommentoida suomalaista politiikkaa, sillä hän täyttää lähtökohtaisesti kaksi tärkeää metodologista edellytystä: vaatimuksen välttämättömästä etäisyydestä tutkittavaan kohteeseen (ulkomaalaisuuden ja muukalaisuuden tuottama etäisyys ja vieraudesta johdettu asioiden kyseenalaistaminen) ja toiseksi kohteen riittävä tunteminen, jotta ei haksahdettaisi liian yksinkertaisiin ja kontekstittomiin tulkintoihin.

Arter kertoo syventyneensä Suomen politiikan tutkimukseen yli puoli vuosisataa. Hänet tunnetaan englantilaisella kielialueella Suomi-eksperttinä, jota on ahkerasti käytetty asiantuntijana, kun on ollut kyse suomalaisen politiikan erityispiirteiden selittämisestä ja tulkitsemisesta kansainväliselle yleisölle. Arterilla on ollut tärkeä rooli Suomea koskevan politiikan tietämyksen ja tutkimuksen kansainvälistäjänä tilanteessa, jossa – Arterin sanoin – ”pohjoismainen poliittinen tutkimus oli pitkään sisäänpäin kääntynyttä ja nurkkakuntaista” (s. 50). Suomalaiselle lukijalle ”vieraiden” tekemien tulkintojen merkitys kiteytyy haluun oppia paremmin ymmärtämään omaa identiteettiämme ja historiaamme.

Kirjassaan Arter haluaa kuvata ”suomalaisen politiikan psyyken kehitystä” aina 1960-luvulta nykypäivään. Kirja koostuu 14 artikkelista, itse asiassa tapaustutkimuksesta, joihin kirjoittaja suhtautuu henkilökohtaisina kohokohtina suomalaisesta politiikasta. Kohteina ovat muun muassa Suomen Maaseudun Puolueen vaalivoitto 1970, Perussuomalaisten vaalijytky 2011, kaksi ”juhannuspommia” 1973 ja 2003, vuoden 1987 ”kassakaappisopimus”, 1990-luvun alun taloudellinen lama seurauksineen, Suomen liittyminen Euroopan unioniin ja poliittisen kulttuurin muutokset 2000-luvulla vaalikamppailun siirtyessä entistä enemmän sosiaaliseen mediaan.

Arterin mielestä suomalainen politiikka on todella kiehtovaa, mutta politiikan tutkimus on usein unettavan puisevaa. Yksi puisevuuden syy on Arterin mielestä ollut pitäytyminen liikaa pelkässä numeerisessa esitystavassa. Pyrkinessään kiinnostavampaan, vivahteikkaampaan esitystapaan ja metsän näkemiseen puilta Arterin analyyseissa korostuvat hänen itse tekemänsä lukuisat suomalaisten poliittisten johtajien haastattelut sekä omakohtaiset kokemukset, havainnot ja tulkinnat suomalaisen politiikan ja yhteiskunnan psyykestä.

Henkilökohtaisten kohokohtien kautta etenemisessä voi olla myös rajoitteensa, sillä aina voi kysyä, osuvatko Arterin henkilökohtaiset kohokohdat suomalaisesta politiikasta suomalaisen politiikan psyyken muutoksen tärkeimpiin taitekohtiin ja murroksiin?

Kirjan ensimmäisessä artikkelissa Arter nostaa esiin omiin kokemuksiinsa nojautuen tärkeän juonteen suomalaisessa kansallisessa tunnerakenteessa. 1960-luvun puolivälissä englannin kielen opettajana toiminut Arter kertoo, että hänen suurin ongelmansa aikuisten vieraan kielen

keskusteluryhmissä oli se, että hän halusi puhua juuri niistä asioista, joista opiskelijat eivät halunneet: Arteria kiehtoi Imatran läheisyys Neuvostoliittoon (s. 21). Teoksen takakannessa Arter niin ikään toteaa, että suomalaisten ”urheat yritykset selittää vuoden 1961 noottikriisin aiheuttamaa massapsykoosia saivat minut todella kiinnostumaan Suomen politiikasta.”

En ole varma onko sana massapsykoosi paras ilmaisu tässä yhteydessä, eikä viittaus Kauko Kareeseen ole riittävä lähde selittämään noottikriisin taustoja, mutta jotakin tärkeää ja kestäväää Arter kuitenkin onnistuu paikallistamaan suomalaisen politiikan psyykeestä. Analysoidessaan vuoden 1979 ”juhannuspommia” Arter puhui analyysinsä ensimmäisessä versiossa ”suomettumisen myllynkivistä, joka painoi raskaana Suomen kaulassa läpi 1970-luvun” (s. 56), mutta korostaa päivitetyssä analyysissään uudempiin tutkimuksiin nojautuen yleisten syiden lisäksi puolueiden strategisten pyrkimysten merkitystä ja Kekkonen aseman heikentymistä tämän terveydellisten ongelmien lisääntyessä. Vielä vuoden 1994 Suomen EU-kansanäänestyksen yhteydessä Arter silti toteaa, että EU-äänestyskampanjassa oli yhä ”suomettumisen tuntua.” (s. 150–1) Tämä näkyi muun muassa poliittisen eliitin haluttomuutena käydä kriittistä keskustelua.

Mistä johtuu taipumus tai halu vältellä keskustelua kansallisesti tärkeistä poliittisista ongelmista ja vieläkö tuo perinne jatkuu jossakin muodossa? Tulkitsen Arterin vastaavan itse jälkimmäiseen kysymykseen myöntävästi, mutta riittääkö selitykseksi Neuvosto-Venäjään kohdistuva pelko, kekkoslainen isäntäpolitiikka kaikkine kommervenkkeineen, tai suomalaisen politiikan ja julkisuuden suomettuminen? Tuskin. Taustalla piilee näiden lisäksi sekä syvempiä historiasta juontuvia kansallisen tunnerakenteen piirteitä että politiikan suhdanteeseen liittyviä muutoksia. Politisoinnin sijasta Suomessa on ehkä perinteisesti arvostettu enemmän asioiden hoitamisen ja hallinnassa pitämisen kykyä.

Perinteen voi nähdä jatkuvan esimerkiksi haluna vältellä vaaleissa tärkeitä kansakuntaa jakavia yhteiskunnallisia ja poliittisia ongelmia. Tällä voi olla merkitystä myös selitettäessä 2000-luvun politiikan henkilöitymistä sitä mukaa kun arkinen vaalikamppailu siirtyy ehdokaiden ja näiden tukiryhmien vastuulle ja sosiaalisen median roolin korostuessa vaalikamppailun välineenä. Vaalipolitiikan henkilöityminen liittyy puolueiden haluttomuuteen puhua ja ottaa esille vaaleissa tärkeitä yhteiskunnallisia ongelmia ja ristiriitoja. Erimielisyyksiä esille nostavaa ärsyttävää puhetta halutaan välttää, sillä siinä on riskinsä niin puolueille kuin ehdokaillekin. Siksi saatetaan turvautua kertakäyttöisiin vaalisloganeihin, joita keksitään muun muassa mainostoimistoissa. Miellyttäminen ja omaan perinteiseen äänestäjäkuntaan vetoaminen nähdään turvallisemmaksi vaihtoehdoksi ja strategisesti parempia vaalituloksia tuottavaksi. Seuraukset politiikan legitimitetille voivat kuitenkin olla kohtalokkaat, kuten nähtiin edellisissä eduskuntavaaleissa ja vaalien jälkeen toteutuneissa koulutusleikkauksissa. Puolitoista kuukautta ennen vuoden 2019 eduskuntavaaleja puolueet vakuuttivat yksimielisesti esimerkiksi ilmastonmuutoksen torjunnan tärkeyttä, mutta keinoista puhuttaessa keskustelu kääntyi puheeseen suomalaisesta lihasta tärkeänä ilmastotekona sekä vakuutteluksi siitä, että autoilu kuuluu Teille.

Suomen ensimmäisessä ”jytkyssä” vuonna 1970, Suomen Maaseudun Puolueen saadessa eduskuntavaaleissa 10,5 prosenttia äänistä ja 18 eduskuntapaikkaa, oli Arterin mielestä kyse Veikko Vennamon hyvistä retorisisista taidoista ja henkilökohtaisesta karismasta, mutta ennen kaikkea poliittisesta murroksesta: ”Oli sanoma esitetty kuinka voimallisesti tai värikkäästi tahansa, sillä ei kuitenkaan ole suurta vaikutusta ellei sille ole kysyntää” (s. 66). Näkemykseen

on helppo yhtyä. Samalla herää kuitenkin kysymys koskien liian itsestään selvältä tuntuvaa karisman käsitteen käyttöä populismianalyysien yhteydessä. Kellään ei ole karismaa syntyessään, eikä Vennamoakaan alettu kuvata julkisuudessa karismaattisena henkilönä ja poliitikkona kuin vasta lähes kuusikymppisenä.

Sama koskee Timo Soinin ”jytkyä” vuonna 2011. Poliittisen suhdanteen muutoksen ja murroksen ollessa ratkaisevia selittäviä tekijöitä, tilanteen käyttäminen hyväkseen edellyttää kykyä nimetä murros itseä hyödyttävällä tavalla ja siten luoda omaan sanomaan kohdistuvaa kysyntää, mikä sitten mahdollistaisi ”jytlyn”. Pelkällä tilanteen nimeämiseen pyrkivällä retorisella taidolla on kuitenkin rajansa ja vaaransa. Esimerkiksi Soinin ”hillotolppa”-puheella kritisoitiin vanhoja puolueita ja nauratettiin yleisöä, mutta Sinisten organisoimassa Perussuomalaisten hajotusprosessissa Jussi Halla-aho jo käänsi ”hillotolpalle” pyrkimisen Soinia vastaan.

Vuosituhaten vaihteessa pääministeri Paavo Lipponen viittasi Suomen laajapohjaisiin hallituskokoonpanoihin ja puolueiden lähentymiseen konsensusdemokratian mallina. Tähän konsensusdemokratian kontekstiin Arter kytkee vuoden 2003 eduskuntavaalit julkkisehdokkaiden esiinmarssina. Vaikka ”julkkisehdokkaita” on vaaleissa nähty aikaisemminkin, niin konsensusdemokratiassa heidän merkityksensä vaaleissa äänien tuojina korostuu uudella tavalla. Konsensusdemokratia ja julkkisehdokkaiden lisääntyminen suomalaisessa vaalijärjestelmässä, jossa äänestetään ehdokasta puoleen listalta, on johtanut uuteen suomalaistyyliiseen viidakon lakiin politiikassa.

Arter päättelee, että ”tätä puoluetovereiden välistä kilpailua voi pitää suomalaisen vaalipolitiikan likaisena puolena. Ja likaista se on!” (s. 201). Arter toteaa Suomen eduskuntavaaleista tulleen yhä henkilövetoisempia. Henkilövetoisuus toteutuu vaaleissa monella tapaa. Vaalimainonnassa ehdokkaat päätyvät enenevässä määrin ”luomaan henkilökohtaisemman, luottamukseen perustuvan suhteen äänestäjiin” (s. 265), jolla he haluavat erottautua saman ehdokaslistan kilpailevista ehdokkaista. Vierastan kirjassa käytettyä ilmaisua politiikan ”yksityistämisestä” (s. 264) esimerkiksi siksi, että mobilisoivien poliittisten jakolinjojen puuttuessa politiikasta äänestäjät päätyvät tekemään poliittisia johtopäätöksiä ehdokkaista näiden luomien henkilökuviin perusteella.

Henkilökuvat ovat kuitenkin aina ehdokkaan, tukiryhmän tai mainostoimiston tulkintoja ja mielikuvia ehdokkaan mahdollisista kohderyhmistä, eli samalla väistämättä tulkintoja yhteiskunnallisesta ja poliittisesta tilanteesta, elämänmenosta Suomessa ja ihmisten kokemusmaailmasta. Kansalaiset eivät ole lukutaidottomia, vaan arvioivat jatkuvasti heille osoitettuja viestejä ja arvioivat niiden mielekkyyttä ja uskottavuutta omasta kokemusmaailmastaan käsin. Käyttäen Harry ”Hjallis” Harkimoa esimerkkinään, Arter kuvaa kuinka Harkimo oli blogissaan kertonut jopa neljän eri puolueen pyytäneen häntä lähtemään ehdokkaaksi. Harkimo valittiin ensikertalaisena eduskuntaan entisen pääministeri Matti Vanhasen henkilökohtaisen äänimäärän ylittäen. ”Tällaisia ovat suomalaiset äänestäjät” (s. 254), Arter toteaa. Tähän voi vain lisätä, että tällaisia ovat suomalaiset puolueet.

Toinen peruste vierastaa tulkintaa politiikan yksityistämistä liittyä oletukseen konsensusdemokratian jatkuvuudesta. Ehkä kyse on sittenkin pikemmin poliittisen suhdanteen tietystä vaiheesta Suomessa, kuin varsinaisesta demokratiamallin muutoksesta. Suomi tuskin muodostanee poikkeusta, mitä tulee kansainvälisiin äärioikeistolaisiin virtauksiin ja kansainväliseen terrorismiin.

Edellä piirretty kuva mielessä pitäen Arterin kysymys liittyen siihen, keitä kansanedustajat edustavat ja miten edustajat pitävät yhteyttä äänestäjiin ja päinvastoin, on poliittisten puolueiden merkityksen ainakin suhdanneluonteisesti heiketessä entistä tärkeämpi. Julkkisehdokkaiden yleistyessä ja perinteisten puoluepoliittisten mobilisointitapojen rapautuessa edustajien on entistä vaikeampi tietää ketkä ovat heidän äänestäjiään ja millä perusteilla he ovat edustajansa valinneet.

Runsaan viidenkymmenen vuoden kokemus suomalaisesta yhteiskunnasta, kulttuurista ja politiikasta on tuottanut Arterin artikkelikokoelman välityksellä värikkään ja aihepiiriltään laajan ja monipuolisen kuvan Suomesta ja sen muutoksesta. Kirjassa käsitellyistä ilmiöistä on tässä keskusteltu vain muutamasta. Mielenkiintoisista ajankohtaisista kansainvälisistä tapahtumista Arter muun muassa nostaa esiin itsenäisyyttä koskevan jännitteen. Suomessa on juhlitu satavuotista itsenäisyyttä samaan aikaan kun esimerkiksi Kataloniassa ja Skotlannissa haikaillaan itsenäisyyden perään ja Iso-Britanniassa kipuillaan Brexitin yhteydessä suvereniteetin palauttamisesta. Suomen juhliessa itsenäisyyttään puheet uudesta itsenäisyydestä EU:sta ovat jääneet marginaalisiksi. Entinen ulkoministeri Timo Soinikin näytti unohtaneen aikaisemmat ”missä EU siellä ongelma” -puheensa ja eduskunnasta keväällä 2019 pudonnut eurooppaministeri Sampo Terhokaan ei ainakaan julkisuudessa vaatinut uutta kansanäänestystä Suomen EU-jäsenyydestä.

David Arter ei ota artikkelikokoelmassaan vahvoja kantoja puolueisiin tai poliitikoihin, vaan pyrkii – joitakin rivien välisiä tulkintoja lukuun ottamatta – säilyttämään etäisyyden haastateltaviinsa. Poikkeuksen muodostaa ehkä vain Paavo Väyrynen, josta piirtyy kuva suomalaisen politiikan ”häirikkönä”, mutta toisaalta Arter toteaa, että ”ilman Väyrystä Suomen politiikka olisi kuin hampurilainen ilman sinappia” (s. 260).

Mitä kerrottavaa muukalaisella siis on Suomen politiikasta kirjan artikkeleiden valossa? Lukukokemuksen pohjalta tuntuu siltä, että Arterin muukalaisuuden ja metodologisen etäisyyden ollessa suurempia, havainnot suomalaisesta politiikasta ovat teräviä. Sitä mukaa kun Arter toteaa olevansa jo ”melkein suomalainen”, tulkinnat suomalaisesta politiikasta ovat aika tutunomaisia. Vastausta vaille jää, onko kyse enemmän Arterin suomalaistumisesta ja kotoutumisesta, vai suomalaisen politiikan parlamentarisoitumisesta, eurooppalaistumisesta, kansainvälistymisestä, länsimaistumisesta ynnä muusta sellaisesta. Kenties molemmista? Ehkä olen liian normalisoitunut nykypäivän suomalaiseen elämänmenoon, etten oikein ymmärrä Arterin kirjan otsikkoa, *Terve-Suomesta moi-Suomeen*, kiteytyneenä kuvauksena suomalaisen poliittisen psyyken muutoksen kuvauksena 1960-luvulta nykypäivään.

KYÖSTI PEKONEN